

ZUZANA VARGOVÁ – MICHAL KRAUTER*

Cestopis – prostriedok interdisciplinárneho vzdelávania?

VARGOVÁ, Z. – KRAUTER, M.: Travelogue – a means of interdisciplinary education? *Slavica Slovaca*, 59, 2024, No 3, pp. 559-566 (Bratislava).

The paper analyses the travelogue genre and verifies its suitability in education after the planned curricular reform. This is illustrated by the travelogue *Z cestovného denníka záletu z Vídně do Benátek* [From the Travel Diary of a Journey from Vienna to Venice], in which Kuzmány describes his experiences on a trip to Italy. Emphasis is placed on how nature, climate and other landscape features are reflected in the author-traveller's countryside image. In addition to exploring the text-formation mechanisms and the description of natural, cultural and social realities, the paper reveals the relationship between the reality depicted and the landscape visited. Thus, in the context of the contemporary atmosphere and cultural events, the proposed work not only conceives the form of the travelogue genre in the 19th century but also reflects on the possibilities of its use in various natural or social science-oriented subjects (in addition to Slovak language and literature, in history, geography and religious education). This is also reflected in the structure of the analysis of the selected travelogue.

Travelogue, K. Kuzmány, Italy, education reform, interdisciplinarity.

1. Úvod

Príspevok je inšpirovaný zmenami v oblasti vzdelávania i výskumom cestopisu, ktorý sa podľa nášho názoru môže stať práve takou prierezovou tematickou oblasťou, ktorá prepojí predmety rozvíjajúce jazykovo-komunikačné kompetencie so spoločenskovednými a umenovednými predmetmi. Ako B. Pupala konštatuje: pri kontúrovaní zmien kurikula sa obyčajne reflektujú nasledujúce dôvody:

- existujúce štátne vzdelávacie programy jednotlivých stupňov vzdelávania nevedú k celostnému vzdelávaniu,
- vyučovacie predmety v základnej škole nie sú vzájomne dostatočne zosúladené, typická je izolovanosť jednotlivých predmetov v rámci ročníka, ale aj naprieč ročníkmi,
- štátne vzdelávacie programy diktujú veľmi detailne a zväzujúco organizáciu vzdelávania v jednotlivých predmetoch.¹

Tieto dôvody vedú potom k hľadaniu takých tém, ktoré by umožnili vyučovanie v širších súvislostiach a v spolupráci učiteľov rôznych predmetov.² S uvedeným zacielením sa nám javí ako náležitý príklad inovácie formálnej stránky vzdelávania využitie cestopisu ako žánru. Ako je skonštatované na odbornej úrovni:

* Doc. PhDr. Zuzana Vargová, PhD., ORCID: 0000-0001-7210-697X, Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, e:mail: zvargova@ukf.sk. Mgr. Michal Krauter, ORCID: 0000-0002-0113-4815, Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, e:mail: michal.krauter@ukf.sk.

¹ Pupala, B. et al.: *Vzdelávanie pre 21. storočie – východiská zmien v kurikule základného vzdelávania*. Bratislava: Štátny pedagogický ústav, 2022, s. 10-11.

² Pupala, B. et al.: *Vzdelávanie pre 21. storočie – východiská zmien v kurikule základného vzdelávania*, c. d., s. 13.

1. Cestovanie je pre mladých ľudí podnetné. Prispieva k poznávaniu nových miest a kultúr, ale je to aj forma rekreácie a zábavy.³

2. Cestovanie je v istom zmysle dobrodružstvo.⁴

3. Cestopis už svojou podstatou ma potenciál vzdelávať žiaka v kontexte geografie, dejepisu, etickej výchovy a ďalších predmetov.

Cestopis predstavuje žáner „pôvodne [...] vecnej literatúry so spravodajsko-dokumentárnou povahou, neskoršie sa stáva aj literárno-umeleckým útvarom. Obsahuje opis autorových zážitkov z cudzích krajín a postrehy o ich zvláštnostiach zemepisných, kultúrnych, spoločenských, o zvykoch obyvateľov, o spôsobe života atď.“⁵ Cestopis zároveň charakterizuje to, ako poznamenáva Z. Klátik, že sa prelína priestor krajiny, ktorú autor navštívil, s rodnou krajinou, teda ide o rozprávanie inšpirované reálnym časom a priestorom, dej je minimalizovaný, podstatná je deskriptívna zložka a postava-cestovateľ a cez autorov vzťah k opisovanej krajine sa zvýznamňuje aj jeho vzťah k vlasti.⁶ A napokon cestopis môže percipientovi odovzdať aj isté eticko-morálne hodnoty. Keďže v súčasnej spoločnosti platí, ako uvádza J. Gallik, že „napriek neobmedzenému prístupu detí a mládeže k informáciám, ktoré získavajú nielen od rodičov či učiteľov, ale aj z virtuálneho priestoru (internet, televízia, rozhlas), a zdajú sa byť vzdelanejšie a informovanejšie, ako boli v ich veku predchádzajúce generácie – v oblasti výchovy sú istým spôsobom imúnne voči morálnym a etickým hodnotám, ktoré tisícročia tvoria základ európskej kultúry a duchovnosti“.⁷

Na potenciál cestopisu z hľadiska interdisciplinárneho vzdelávania upozorníme prostredníctvom analýzy cestopisných zápiskov K. Kuzmányho publikovaných bezprostredne po ceste a na pokračovanie pod názvom *Z cestovního denníka záletu z Viedne do Benátek* (1852)⁸ v Slovenských novinách⁹ vydávaných vo Viedni. K. Kuzmány v nich opisuje svoje dojmy a zážitky z krátkého pobytu v Terste a v Benátkach, keď navštívil syna Karola Ladislava, ktorý bol námorníckym dôstojníkom v Benátkach, ale býval aj v Terste.¹⁰

³ Šauer, M. et al.: *Cestovní ruch: učební text*. Brno: Masarykova univerzita – Ekonomicko-správní fakulta, 2015, s. 6. Çakar, K. – Seyitoğlu, F.: *Youth Tourism: Understanding the Youth Travellers' Motivations*. In Vopava, J. – Douda, V. et al. (eds.): *Proceedings of The 7th MAC-2016*. Praha: MAC Prague consulting Ltd., 2016, s. 249-250.

⁴ Golian, J. – Molda, R.: *Cestopis a cestovanie na prahu súčasnosti*. In Golian, J. – Molda, R. (eds.): *Cestopisné denníky: Zblízka i zďaleka, z monarchie i republiky*. Banská Bystrica: Society for Human Studies, 2018, s. 14.

⁵ Žilka, T.: *Vademecum poetiky*. Nitra: UKF, 2011, s. 81.

⁶ Klátik, Z.: *Vývin slovenského cestopisu*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1968, s. 24, s. 50-51.

⁷ Gallik, J.: *Aktualizácia etických aspektov v starovekých mýtoch*. In Gallik, J. – Vančo, D. – Zelenáková, H. (eds.): *Text pre deti a mládež ako interpretačná úloha v didaktickom procese*. Nitra: UKF, 2021, s. 11.

⁸ Ako na to upozorňuje aj P. Bujnáč, boli publikované v roku 1852 na stránkach Slovenských novín, v číslach 105, 113, 115, 116, 118, 119. Niektoré časti P. Bujnáč preberá a uvádza v kontexte Kuzmányho životopisu. Pozri Bujnáč, P.: *Dr. Karol Kuzmány. Život a dielo*. Liptovský Sv. Mikuláš: Tranoscius, 1927, s. 136. Jazyk cestopisu dokumentuje aj český jazyk preferovaný v danom období v Slovenských novinách. V rámci predloženého príspevku preferujeme prácu s knižnou a jazykovou podobou cestopisu, ktorý je súčasťou súborného diela K. Kuzmányho edične pripraveného v roku 2014: Kuzmány, K.: *Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok*. In Kuzmány, K.: *Dielo*. Bratislava: Kalligram, 2014, s. 473-489.

⁹ Slovenské noviny začali vychádzať od 10. júla 1849 najprv dvakrát, neskôr trikrát týždenne a zanikli koncom roka 1861. Ich zodpovedným redaktorom bol D. G. Lichard. Viaceré publikované príspevky boli prevzaté z inojazyčných periodík (napr. z Wiener Zeitung, Journal des Débats, Pesti Hírlap, Srbský denník a ďalších), takže sa prekladali z jednotlivých jazykov najprv do Štúrovej slovenčiny, neskôr (od 1850) do staroslovenčiny, resp. upravenej češtiny a nakoniec (od 1858) bol jazykom novín Hodžom a Hattalom modifikovaná Štúrova spisovná slovenčina. Aspoň však za zmienku stojí okolnosť, že toto periodikum sa spočiatku zasadzovalo síce za osamostatnenie slovenskej krajiny a slovenské školstvo, no od novembra 1852 sa stali úradným orgánom viedenskej vlády podporujúcim Bachov absolutizmus. Podrobnejšie pozri Duchkowitsch, W. – Serafinová, D. – Vatrál, J.: *Dejiny slovenského novinárstva: Vývoj novinárstva na Slovensku v kontexte podunajskej monarchie*. Ružomberok: Katolícka univerzita v Ružomberku, 2007, s. 143-145; Serafinová, D.: *Z histórie periodík s názvom „slovenské“ z obdobia monarchie a prvej ČSR*. In Pekarovičová, J. – Vojtech, M. – Španová, E. (eds.): *Studia Academia Slovaca 40*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2011, s. 280.

¹⁰ Prameňom k poznaniu cestovateľských aktivít slovenského básnika, prozaika, literárneho teoretika i evanjelického kňaza K. Kuzmányho je autorov životopis pripravený P. Bujnákom (P. Bujnáč v tejto súvislosti uvádza: „Najprv odišla

Pod výber konkrétneho autora a cestopisu sa podpísalo niekoľko okolností:

1. Cestopis dostal v slovenskej literatúre svoje žánrové ukotvenie až v 19. storočí.

2. Motívy cestovania v slovenskom prostredí v 19. storočí, podobne ako v súčasnosti, boli rôznorodé (vzdelávacie, náboženské, výkon svojej profesie a i.). Aj keď záviseli od autora, vo všeobecnosti predstavovali jednu z foriem spoznávania cudzích krajín a rozširovania „vzdelanostného obzoru“, nadväzovania nových politických i osobných kontaktov. Nadobudnuté informácie i osobná skúsenosť cestovateľa sprostredkované v podobe cestopisu mohli pomôcť pri propagovaní slovanskej jednoty, v ktorej sa videla možnosť upevňovania národného povedomia i vlastenectva/národnej i kultúrnej identity.

3. Zamerali sme sa neštandardne na cestopisy do Talianska (v 19. storočí sa cestovalo predovšetkým po slovanských krajinách), lebo sme chceli získať informáciu, či je cestopis schopný kultivovať žiaka v medzinárodnom kontexte, t. j. poskytnúť mu poznatky o cudzej krajine. Taliansko už v minulosti patrilo medzi pomerne populárne ciele cestovateľov a turistov.¹¹

4. K. Kuzmány ako významná osobnosť slovenského kultúrneho a spoločenského života patrí do učebných osnov základných škôl. Vyplýva to z jeho pôsobenia. Bol nielen básnikom, prozaikom, literárnym teoretikom, kňazom, zakladateľom Spolku všeobecnej vzdelanosti v Banskej Bystrici, profesorom dejín cirkevného práva vo Viedni, podpredsedom Matice slovenskej v rokoch 1863 – 1866, ale aj vydavateľom a redaktorom časopisu Hronka (1836–1838).

5. Periférne postavenie K. Kuzmányho cestopisu mohlo byť podmienené tým, že bol publikovaný v časopise a tiež, že výraznejším spôsobom nezasiahol do vývinu cestopisnej prózy.

Vzhľadom k potrebe zúženia výskumného rámca i tematického zamerania nás pri analýze cestopisu bude zaujímať spôsob stvárňovania talianskej prírody, Benátok i jeho obyvateľstva.¹²

2. Prírodné reálie Talianska v kontexte K. Kuzmányho cestopisu

U K. Kuzmányho dostávajú prírodné dominanty svoje miesto, aj keď sa autor o prírodných osobitostiach Talianska zmieňuje len okrajovo. K. Kuzmány spája prírodu s farbami, zvukmi, vyvolávajúcimi najrozličnejšie emócie. Prírodné prostredie sa stáva zosobnením sily a veľkosti, azylom i liekom pre dušu, no zároveň symbolizuje aj niečo hrozivé, temné, démonické – najmä pre svoju tajuplnosť. Práve na pozadí týchto antagonizmov sa rodí Kuzmányho „vnímanie mora“ – tichučkého i nekonečného, hlbokého, tmavobelasého, modrého, zeleného,¹³ ktoré i napriek svojej premenlivosti, nestráca svoju podstatu, „je totiž čímsi úplným a nedeliteľným, jednotou, ktorá drží pohromade vše nespojité, rôznorodé a rôznostvárné“.¹⁴ Je to priestor odkrývajúci nekonečno i monumentálnosť prírody. Vystupuje ako niečo vznešené, ako niečo, čo prevyšuje

matka s dcérou Ľudmilou, a s najmladším synom Petrom, potom išiel otec a za ním o niekoľko dní i druhý syn Pavel, ktorý tiež opísal tento výlet.“ Bujnáč, P.: Dr. Karol Kuzmány. Život a dielo, c. d., s. 135-136) a tiež výskum M. Pišúta, ktorý upozorňuje o. i. na vplyv J. Kollára v súvislosti s cestovateľskými aktivitami K. Kuzmányho (pozri Pišút, M.: Karol Kuzmány. In Vongrej, P. (ed.): Karol Kuzmány (1806–1866). Sborník z vedeckej konferencie. Martin: Matica slovenská, s. 11-33), z novších výskumov možno uviesť E. Brtánovú, ktorá edične participovala na vydaní Kuzmányho súborného diela.

¹¹ Cestopisy do Talianska sa objavovali síce v slovenskom kontexte už v 17. storočí, ale tieto cesty boli podmienené protireformačným obdobím a odsúdením viacerých protestantských kňazov a učiteľov na španielske galeje do Neapola a tak ťažisko správ z týchto ciest predstavuje skôr obraz osobného utrpenia ako osobitosti precestovaných krajín. Iný charakter má už cestopisná tvorba v 19. storočí.

¹² Výber obrazu konkrétneho talianskeho mesta, t. j. Benátok, v textovej stratégii K. Kuzmányho podmienili dva faktory, a to úzka prepojenosť mesta s prírodným živlom, vodou ako symbolom života i očisty (Biedermann, H.: Lexikon symbolov. Bratislava: Obzor, 1992, s. 335-339), ale aj tendencia vnímať Benátky ako symbol Talianska.

¹³ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 485.

¹⁴ Tomášek, M.: Krajiny tvořené slovy. K topologii české literatury devatenáctého století. Praha – Ostrava: Dokořán – Ostravská univerzita, 2016, s. 30.

subjekt, niečo, čoho podstata je zastretá a možno ju len tušiť. Symbol nekonečnosti mora, prepája so sémantikou hory: „Avšak more vystupuje do vrchu, a do akého širokého, dlhého. Ó, kiež nemám sto očí, kiež nič nie som než oko, Hospodine!“¹⁵ Hora, resp. vrch, predstavuje akýsi medzičlánok, spojnicu medzi materiálnym a duchovným, zemou a nebom, stret dvoch svetov, ale aj miesto prítomnosti Boha, teda „cesta k vrcholu hory (...) symbolizuje cestu k Bohu“.¹⁶ Kuzmány, intenzívne prežívajúc pohľad na more v terstskom prístave, odkazuje na „transcendentálnu skutočnosť“, na „obrodzujúcu“ silu „Božieho slova“. K uvedenej domnienke nás vedie to, že už vo svojom prvom cestopise do obrazu krajiny/sveta zapája obraz erupcie sopky Vezuv, symbolizujúcu ničivosť prírodných síl a skazu Pompejí, ale aj vody ako zdroja života,¹⁷ aby vysunul do popredia všeobecný zákon vývoja, zrodenia a smrti¹⁸ i zmysel ľudského určenia „život v ľudskosti bez ohľadu na čas a miesto, bez ohľadu na šťastie a stupeň jeho dokonalosti“.¹⁹ V tektonike jeho próz sa využitím priestorových obrazov vytvára nielen pevná väzba medzi cestovateľom/pútnikom a Bohom, ale stvára sa aj idea očakávaného prerodu – opierajúceho sa o náboženstvo a smerujúceho k humanite. Prostredníctvom krajinomalby sa odкрýva konfrontácia človeka a prírody, človeka a večnosti a rodí sa predstava človeka nového veku preniknutého „tajomstvom prírody“.

3. Benátky ako symbol Talianska (prírodné a kultúrne osobitosti)

Príťažlivosť Benátok dokazujú nielen početní návštevníci mesta, ale aj viacerí autori. Tak napríklad anglický spisovateľ Peter Ackroyd vníma Benátky ako „umelý“ výtvor,²⁰ ale aj priestor stretu „posvätného so svetským“, verejného so súkromným, zbožnosti s vlastenectvom, minulosti a prítomnosti. Vykresľuje ho ako priesečník civilizácií a kultúr²¹ i hranicu religióznu. Toto pomedzné postavenie zároveň predurčuje Benátkam dôležité miesto pri zjednocovaní západného kresťanstva s „ostatným svetom“ (východné kresťanstvo, islam, hinduizmus).²² „Práve zde se setkávali a navazovali kontakty katolíci a protestanti, židé a křesťané, Turci a Evropané, římskí katolíci i ortodoxní křesťané.“²³

Prírodné danosti – predovšetkým poloha,²⁴ výrazne odlišná od iných talianskych miest – činia z Benátok mesto jedinečné, „mesto zázračné“, mesto na vode. Na túto osobitosť, úzke prepojenie s vodným živlom sa upriamuje aj K. Kuzmány. Jeho prvý dojem z Benátok je dojemom z mora. Problematickým prístupom k mestu cez more a dĺžkou samotnej plavby signalizuje izolovanosť mesta od ostatného sveta. No s týmto vodným živlom mesto interaguje, splýva, resp. vyníma sa nad jeho hladinou. Celý obraz, prirovnanie mesta k „morskej kráľovnej“,²⁵ „pani určitého mesta“ má výrazný spirituálny náboj. Koncentruje v sebe predstavu ženy-zeme-matky a náboženskej symboliky vody, stelesňujúcej širokú škálu potencialít, základ celého sveta, všetkých kozmických prejavov, prvotnej substancie, ktorá predchádzala všetkým formám, napomáhala vzniku

¹⁵ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 482.

¹⁶ Janiec-Nyitrai, A.: Zrcadlení. Literárněvědné sondy do tvorby Karla Čapka. Nitra: UKF, 2012, s. 29.

¹⁷ Kuzmány, K.: Ladislav. Ed. M. Pišút. Bratislava: Tatran, 1968, s. 99.

¹⁸ Eliade, M.: Pojednání o dějinách náboženství. Praha: Argo, 2004, s. 165.

¹⁹ Kuzmány, K.: Ladislav, c. d., s. 16.

²⁰ Ackroyd, P.: Benátky: Příběh nejromantičtějšího města na zemi. Praha: BB/art, 2010, s. 244.

²¹ Ackroyd, P.: Benátky: Příběh nejromantičtějšího města na zemi, c. d., s. 371.

²² Ackroyd, P.: Benátky: Příběh nejromantičtějšího města na zemi, c. d., s. 371.

²³ Ackroyd, P.: Benátky: Příběh nejromantičtějšího města na zemi, c. d., s. 371.

²⁴ Podľa J. Hrůzu Benátky dokázali využiť svoju polohu pre rozvoj remesiel i obchodu medzi Blízkym východom, východným Stredomorím a Európou. Pozri Hrůza, J.: Svět měst. Praha: Academia, 2014.

²⁵ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 486.

života.²⁶ Prostredníctvom Kuzmányho zmyslových vnemov sa ukotvuje súčinnosť i rozdiely medzi prapôvodnými esenciami: „Vody jsou na počátku i na konci každé kosmické události, Země na počátku i na konci každého života. Všechny projevy se uskutečňují nad Vodami a poté se opět začleňují do prvotního chaosu v důsledku pohromy historické (potopa) nebo kosmické [...]. Ke všem životním projevům dochází díky plodnosti země; každá forma z ní vzniká, jsouc živá, a v okamžiku, kdy její díl života je vyčerpán, se k zemi vrací. Vrací se k ní, aby se znovu narodila, ale ještě předtím, aby si odpočinula, očistila se, načerpala nových sil.“²⁷ Voda může symbolizovať hĺbku ľudskej duše, podvedomie, ktoré nesie v sebe rôzne túžby a vízie, ale môže zneisťovať, byť hrozbou konca. Domnievame sa, že Kuzmány prostredníctvom prírodných javov konturuje funkcie vody (funkciu stvorenia a funkciu rozkladu),²⁸ a tým i cyklickú koncepciu vývoja. Zároveň s týmto motívom ženy a vody sa objavuje aj motív mesiaca ako symbolu vývoja, smrti a vzkriesenia.²⁹

K. Kuzmány nestavia svoj opis len na asociatívnosti obrazov, ale prostredníctvom vizualizácie priestoru vyslovuje i svoj vzťah k jednotlivostiam. Vo vzťahu k moru uvádza charakteristiky ako premenlivosť, „dúhová farebnosť“ či „lesk“.³⁰ Nejde mu teda o jeho oslavu, nespája ho číro s krásou či „opojnou hrou vln“, ale je tu prítomná aj predstava niečoho záhadného, nebezpečného či klamlivého. Z podvojnosti plyní istá obava.

Dominantu jeho opisu Benátok z hľadiska kultúrnych osobitosti tvorí veža sv. Marka, na ktorú sa vystupuje „po naklonenej podlahe“³¹ a z ktorej je možné prehliadnuť si celé mesto, „všetku krásu Benátok“.³² Kuzmány vyzdvihnutím jej miesta v kontexte ostatných pamätihodností akoby indikoval vnímať kult sv. Marka ako jeden z najdôležitejších symbolov Benátok. Práve táto veža odкрýva návštevníkom cenné pohľady na svojrázne mesto i jeho rôznorodú architektúru. Vertikalita veže tu môže vyjadrovať aj „vzostup k absolutnu“, odputávanie sa od pozemských starostí a záujmov.³³ Významné miesto pripisuje chrámu sv. Marka. Jeho veľkosť a sloh, v ktorom je postavený, vzbudzujú pocit nekonečna: „už v nádherných predsieňach ťa zaujme neznámy, nikdy doposiaľ netušený cit. [...] domnieval som sa, že som vošiel do nejakých afrických katakomb.“³⁴ Chrám predstavuje teda priestor, ktorý umožňuje vnímať vyšší, duchovný rozmer bytia. Zdá sa, že za prirodzený nástroj/prostriedok vnímania „nehmotnej, nadzmyslovej“ reality považuje cit. Možno práve aj preto je jeho opis/charakteristika mesta v mnohom abstraktná, neurčitá, založená na zovšeobecnení toho, aké dojmy v ňom vyvolala.

K. Kuzmány okrem chrámu sv. Marka z významňuje i ďalšie pamätihodnosti, či už len strohou zmienkou, ako v prípade „starožitných palácov z dávnych storočí“,³⁵ alebo v spojitosti s ich funkciou, ako napríklad v prípade „zázračného“ či „najpamätihodnejšieho“ mosta Ponte rialto.³⁶ Čitateľ sa usiluje pritom ohúriť, získať pre mesto nielen enumeratívnym radením významných kultúrnych a umeleckých pamiatok rôznych štýlov a období, ale aj zdôraznením ich početnosti

²⁶ Eliade, M.: Pojednání o dějinách náboženství, c. d., s. 195-197.

²⁷ Eliade, M.: Pojednání o dějinách náboženství, c. d., s. 256-257.

²⁸ Eliade, M.: Pojednání o dějinách náboženství, c. d., s. 215.

²⁹ Eliade, M.: Pojednání o dějinách náboženství, c. d., s. 215.

³⁰ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 489.

³¹ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 487.

³² Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 488.

³³ Kubínová, M.: Prostory víry a transcendence: Kostel, chrám a boží muka v novodobé české literatuře. In Hodrová, D. et al. (eds.): Poetika míst: Kapitoly z literární tematologie. Praha: H&H, 1997, s. 137.

³⁴ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 487.

³⁵ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 486.

³⁶ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 489.

a rozmerov. Benátky sa tak javia ako mesto nahromadených predmetov a materiálov, ukážkový príklad zoskupenia rôznorodých prvkov (gotických, rímskych, byzantských, renesančných), ktoré je ťažké vtesnať do jedného opisu.³⁷ Možno aj preto bývajú pre návštevníka únavné: „Ale že som sa celý deň plavil z paláca do paláca a videl tisíc vecí doteraz nevidených... som buď opitý, buď vo vytržení. Slovom, nemôžem pre ten kaleidoskop v hlave „ani driemať, ani spať.“³⁸

Dôležitou súčasťou obrazu mesta sa stáva opis architektonického riešenia mesta, jeho členenia i spájania,³⁹ rozšírený o obraz pozemského raja, ktorý v Kuzmányho cestopise konotuje aj jediná verejná záhrada.⁴⁰ I napriek tomu, že ide o priestor vytvorený človekom, jeho význam možno vidieť v raste. V prepojení s vodou a stromami evokuje perzskú záhradu, predstavujúcu záhradu raja, ktorá „později ovlivňuje značně antickou kulturu středomoří, především Říma“.⁴¹ Kuzmánym popisovaná veľkosť záhrady vytvára dojem parku. Park „je kondenzací lesa, kde to, co člověk považuje za užitečné, je zdokonalováno a to, co mu vadí, je odstraňováno a ničeno.“⁴² Tento spôsob K. Kuzmányho uvažovania odkazuje ku kresťanskej symbolike. Priestor parku môžeme vnímať na pozadí prírodného prostredia, t. j. ako priestor, ktorý nesie v sebe odraz svojho predobrazu.⁴³ Pozornosť vzbudzuje aj to, že spomedzi stromov upozorňuje na platany. Možno ich vnímať ako stromy božej záhrady, stromy, ktoré vnášajú do priestoru vertikálu a vytvárajú predstavu pretrvávania i „večnej obnovy“.⁴⁴ Všetky tieto vizuálne fenomény smerujú k vyzdvihnutiu umenia, ktoré vzniklo v ohnisku kresťanstva a ďalej sa rozvíjalo v službe náboženstva.⁴⁵

Hodnota Benátok nespočíva len v jej malebnosti, podmienenej prírodnými a kultúrnymi osobitosťami, ale i v tom, že rovnako ako ďalšie „hlboké“ mestá disponuje sémantickým bohatstvom vyplývajúcim z prelínania rôznych významových vrstiev a symbolov.⁴⁶

4. Obraz Taliana na príklade Benátčana

V rade slovenských cestopisov z Talianska sa možno stretnúť so stereotypným vymedzením talianskeho naturelu. Pri zachytení povahových čŕt Benátčanov sa autori inšpirovali J. W. Goetheho cestopisom, samozrejme, aj pozorovaním každodennej atmosféry mesta, ktorá sa v mnohom líšila od tej, ktorú poznali z domáceho prostredia. U K. Kuzmányho pritom rezonuje spoločenský život obyvateľov mesta v úzkom prepojení na umenie: „Benátky sú len večer vo svojom svetle, zvlášť na Markovom námestí. Tri-štyri hudby, ľudu na tisíce, a všetko, čo má v Benátkach lepšie postavenie, sedí tam na tisíckach stolcov pod stĺporadím z troch strán námestia. A počuješ tam všetky jazyky sveta a vidíš všetku krásu Benátok, a polyčelistov, divadelníkov, deklamátorov, spevákov a od Boha sveta všetko.“⁴⁷ Autor spája síce Benátky s divadlom a hudbou, ale jeho postreh/opis činí z umenia formu spoločenského života a z mesta, resp. jeho námestia, „zónu pôžitku“ i „zónu kontaktu“. V tomto vnímaní možno vidieť prekračovanie hranice medzi verejným a súkromným, medzi „studeným severom a teplým juhom“, stieranie rozdielov konfesionálnych či rozdielov vyplývajúcich zo spoločenskej hierarchie. Kuzmány tak charakterizuje

³⁷ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 488.

³⁸ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 485.

³⁹ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 486-487.

⁴⁰ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 489.

⁴¹ Hendrych, J.: Tvorba krajiny a zahrad III: historické zahrady, parky a krajina, jejich proměny, kulturně historické hodnoty, význam a ochrana. Praha: Czech Technical University, 2005, s. 24.

⁴² Janiec-Nyitrai, A.: Zrcadlení. Literárněvědné sondy do tvorby Karla Čapka, c. d., s. 26.

⁴³ Frye, N.: Anatomy of Criticism. Princeton – Oxford: Princeton University Press, 2000, s. 141.

⁴⁴ Biedermann, H.: Lexikon symbolov, c. d., s. 287-288.

⁴⁵ Kuzmány, K.: Ladislav, c. d., s. 305.

⁴⁶ Kalina, P.: Hluboké město. Moderní metropole jako Druhý Řím. Praha: Academia, 2019, s. 20.

⁴⁷ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 488.

mesto ako priestor, v ktorom možno nájsť nielen stopy druhých“, cudzích krajín i kultúr, ale aj mesto, k podstate ktorého neodmysliteľne patria aj „tisícky“ pohľadov. Na K. Kuzmányho zapôsobila nielen táto družnosť/jednota, dotvárajúca miestny kolorit, ale nachádza aj ďalšie pozitívne charakterové črty „Taliansky ľud v Benátkach je veľmi dobrosrdečný a vľúdny, a ako všade náchylný na žarty a smiech“.⁴⁸

Záver

Cestopisy je potrebné vidieť v kontexte doby. Vyjavujú nám autora/cestovateľa ako „učenca, racionálneho bádateľa“, ale aj človeka citlivého na „tvárnosť sveta“, uvažujúceho o objektoch i zmysle všetkého existujúceho. Sú cestou „za poznaním, objavovaním“, akousi osudovou geografiou subjektu, ľudstva, jeho túžob a snov.⁴⁹ Platí to aj vo vzťahu k analyzovanému cestopisu K. Kuzmányho, ktorý dokumentuje príťažlivosť Talianska, krásu jej prírody i jeho miest. Autorovo videnie je motivované nábožensky, príroda i mesto sú posvätným priestorom s mnohými odkazmi na spirituálny svet, a Benátky miestom, kde sa stretáva božské s ľudským, posvätným textom určeným k recepcii i k „rozjímaniu“.⁵⁰ K. Kuzmány pri stvárňovaní istého výseku skutočnosti či obrazu si vyberá detaily (napríklad tvary a farby na stavbách, farbu, emocionálny zážitok/dojem a pod.) a premyslene ich „koncipuje“ do svojho obrazu krajiny. Svojou schopnosťou objavovať a uvádzať osobitosti za pomoci rôznych motívov, vrátane spirituálno-religiózných zvyšuje poznávaciu hodnotu svojho cestopisu. Sprostredkúva informácie o dominantách navštevovaných miest (Štajerský Hradec, Ľubl'ana, Terst, Benátky), najmä historických a umeleckých pamätihodnostiach. S nadšením rozpráva o slovenskom charaktere – pracovitosti, ktorú odкрýva i prostredníctvom stretnutia s rodákmi, ktorí patria vďaka svojej húževnatosti k popredným osobnostiam talianskeho života. Za pozoruhodné možno považovať i poznámky o vedeckom a technickom pokroku, ktorý môže byť spolu so vzdelanosťou tou príležitosťou, ktorá prinesie očakávanú spoločenskú zmenu a zlepšenie slovenských pomerov.⁵¹ Aj keď nami nastolený pohľad je fragmentárny, prostredníctvom uvádzaných príkladov smeruje k vyzdvihnutiu nielen obrazu Talianska ako krajiny s obdivuhodnou stredomorskou prírodou, krajiny duchovných hodnôt a pamätihodností, ale aj žánru cestopisu, ktorý vďaka svojej interdisciplinárnej povahe sa ukazuje ako funkčný, umožňujúci vzdelávať žiaka rôznymi smermi. Ako to vyplýva aj z našej analýzy vytvára priestor na zaradenie do výučby pre svoj interdisciplinárny rozmer a možnosť spájania poznatkov a vedomostí z rôznych oblastí vzdelávania a poznávania – umeleckých i neumeleckých, humanitných i prírodovedných, sociálnych a kultúrnych, pre konfrontáciu s kultúrou, umením i geografiou ostatných krajín/kultúr, pre poznávanie a identifikáciu sa s vlastnou kultúrou a jej umením, upevňovanie vzťahu ku kultúre vlastného národa, krajine, t.j. môže podčiarkovať identitu, pre rozvoj pozitívneho vzťahu a empatie k ostatným kultúram ku kultúre a interkultúrnej komunikácii.

⁴⁸ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 488.

⁴⁹ Hrbatá, Z. – Procházka, M.: Romantismus a romantismy. Praha: Univerzita Karlova, 2005, s. 76.

⁵⁰ Ackroyd, P.: Benátky: Příběh nejromantičtějšího města na zemi, c. d., s. 309.

⁵¹ Kuzmány, K.: Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátok, c. d., s. 486.

Travelogue – a means of interdisciplinary education?

Zuzana Vargová – Michal Krauter

Travelogues must be seen in the context of their time. They show the author/traveller as a „scholar, a rational explorer“ and a person sensitive to the „malleability of the world“, reflecting on objects and the meaning of all that exists. They are a journey „to knowledge, to discovery“, a kind of fateful geography of the subject, of humanity, its desires and dreams.⁵² This is also true of Kuzmány's travelogue, which documents the attractiveness of Italy, the beauty of its nature and its cities. The author's vision is religious; nature and the city are sacred spaces with many references to the spiritual world. Venice is where the divine meets the human, a holy text to be received and „contemplated“. ⁵³ Kuzmány chooses details (e.g. shapes and colours on buildings, colour, emotional experience/impression, etc.) and thoughtfully „conceives“ them into his image of the landscape when depicting a particular section of reality or image. His ability to discover and present peculiarities through various motifs, including spiritual-religious ones, enhances the educational value of his travelogue. He provides information on the monuments of the cities he visits (Graz, Ljubljana, Trieste, Venice), mainly historical and artistic. He enthusiastically describes the Slovak character of diligence, which he also reveals when he meets his compatriots, who, thanks to their perseverance, are among the leading personalities of Italian life. Also noteworthy are the comments on scientific and technical progress, which, together with education, may be the opportunity to bring about the expected social change and improvement of the Slovak conditions.⁵⁴ Although the perspective we have outlined is fragmentary, the examples given tend to highlight not only the image of Italy as a country with an admirable Mediterranean nature, a country of spiritual values and sights but also the genre of travel writing, which, thanks to its interdisciplinary nature, proves to be functional and allows the student to be educated in different directions. As it follows from our analysis, it creates space for its inclusion in teaching because of its interdisciplinary dimension and the possibility of combining knowledge and expertise from different fields of education and learning – artistic and non-artistic, humanities and natural sciences, social and cultural – for confrontation with the culture, art and geography of other countries/cultures, for learning about and identifying with one's own culture and its art, for strengthening the relationship with the culture of one's nation, country, etc., i.e. it can emphasize identity for developing a positive relationship and empathy with other cultures regarding culture and intercultural communication.

⁵² Hrbatá, Z. – Procházka, M.: *Romantismus a romantismy*, c. d., p. 76.

⁵³ Ackroyd, P.: *Benátky: Příběh nejromantičtějšího města na zemi*, c. d., p. 309.

⁵⁴ Kuzmány, K.: *Z cestovného denníka výletu z Viedne do Benátek*, c. d., p. 486.